EL *CÒDEX DE CAMBRIDGE* DEL TRINITY COLLEGE, R. 14. 17 (X^2): DESCRIPCIÓ I ESTUDI[1]

JOSEP LLUÍS MARTOS
Universitat d'Alacant

EL *CÒDEX DE CAMBRIDGE* (Trinity College R. 14. 17) (X^2)[2] és un dels manuscrits que contenen proses mitològiques de Joan Roís de Corella, junt al *Còdex de Maians* (Biblioteca Universitària de València MS 728) (*U*),[3] el *Jardinet d'orats* (Biblioteca Universitària de Barcelona MS 151) (X^1) (Turró, 1992) i el *Cançoner del marquès de Barberà* (Monestir de Montserrat MS 992) (S^1) (Martí, 1996 i en premsa). Dins el context catalanístic, el primer que en dóna notícia és Pere Bohigas el 1927, després de la seua *missió* a Anglaterra durant el 1926 (Bohigas, 1985: 37-42 [=«El repertori de manuscrits catalans», *Estudis Universitaris Catalans*, XII (1917)]). Només hem sabut trobar tres descripcions anteriors a Bohigas, totes tres angleses. Les dues primeres es limiten a una enumeració de les obres que conté el còdex. El primer cas és un catàleg elaborat per Bernard (1697), imprés a Oxford. És la primera referència i breu descripció d'aquest còdex. Fins dos segles després no apareix un altre catàleg, elabo-

1. Aquest treball està realitzat en el marc dels projectes d'investigació GV-2435/94 i GV-3110/95.

2. Aquestes són les referències amb què es coneixen aquests manuscrits en la tradició catalana, a partir de Massó i Torrents, 1932, com a darrer repertori d'aquest autor, malgrat la presència ja de Massó i Torrents (1913-1914), on, no obstant això, no apareix X^2, ja que Pere Bohigas no el va localitzar fins el 1926.

3. El primer a donar notícia de l'existència d'aquest cançoner va ser Vicente Ximeno (1747: 63): «en la Libreria de nuestro eruditisimo Don Gregorio Mayans ay un Tomo M.s. en fol. de letra muy antigua, en donde se hallan las Obras siguientes de este Escritor [y reproduce la tabla de obras a continuación]». A més d'aquesta breu descripció, limitada a l'enumeració de les obres, aquest còdex ha estat descrit en sis ocasions: Ontalville, 1897: 166 i ss., Miquel i Planas, 1913: XXX-XXXIII, Gutiérrez del Caño, 1913, III: 120-122, Massó i Torrents, 1913-1914: 191-194, Almiñana Vallés, 1984-1985, I: 8-12 i Martos, en premsa. El primer posseïdor de qui tenim notícia, segons la signatura de la taula i del primer foli, és don Pedro de Rojas. Després va passar a mans de Gregori Maians i Siscar i, posteriorment, a les de José Maria Maians, comte de Trigona. Per a un estudi en relació amb el *Jardinet d'orats* i amb aquest còdex de Cambridge, vegeu Martos, en premsa. El facsímil d'aquest cançoner es pot trobar en Roís de Corella, 1984-1985, I.

rat per Pryme el 1849, manuscrit, que substitueix, en certs aspectes, aquest i que naix d'una necessitat pragmàtica, com ara la catalogació del fons de la Biblioteca segons les noves signatures que van rebre el 1716.[4] Aquest catàleg s'estructura, doncs, en dos volums: un de descripció del fons i un altre de llistat de signatures, amb l'antiga i la moderna. En tercer lloc, l'única descripció que coneixem d'aquest segle prèvia a la de Bohigas és la de James (1900-1904, II, 301-302), sota l'entrada 890. Respecte a aquest darrer catàleg, cal remarcar que en la pàgina corresponent a la descripció del còdex que ens interessa hi ha pegada una carta de contestació a un tal Adams, bibliotecari del Trinity College, datada el 24 de novembre de 1929. Aquesta carta informava respecte a la identitat de l'autor de les peces catalanes del manuscrit, en concret del *Triomf de les dones* (f. 41).[5] Sembla, doncs, que, tres anys després de la visita de Bohigas a aquest fons, un altre lector no avessat en literatura catalana es va interessar per aquest còdex i, particularment, per una obra de Roís de Corella. Pel que fa a les descripcions posteriors a Bohigas, només trobem la de Massó Torrents (1932: 23-24), que en depén i que el classifica com a X^2.

Bohigas sols troba tres manuscrits catalans al Trinity College. Dels dos primers –un portulà de la Mediterrània de Joan Martines de Messina, datat el 1584 (R. 4. 50) i un manuscrit que conté el *Llibre dels àngels* d'Eiximenis (B. 15. 14)–, es limita a remetre al catàleg de James i, en el segon cas, també a la revista *Estudios Franciscanos*, XXXVI: 450. La resta de l'espai dedicat als manuscrits del Trinity College de Cambridge significa la descripció rica i deta-

---

4. Aquest caràcter funcional únicament ens proporciona una obra manuscrita en dos volums, amb menció al Prof. Pryme com a autor, però sense títol ni cap indicació més, a excepció de la data concreta en què s'acaba d'elaborar: 1 de desembre de 1849. És per això que no donem una referència exacta d'aquesta obra en la bibliografia final.

5. Fem la reproducció d'aquesta carta, que no havia estat esmentada encara enlloc:

From the Senior Tutor
Rev. H. J. Chaytor, M. A.
Telephone: 2160

St. Catharine's College,
Cambridge
Nov. 24, 1929

Dear Adams,

The Catalan pieces in the Trinity MS. R. 14. 17 (James, 890) fol. 41, are by Juan Ruiz de Corella, a Catalan port [poet] and prose writer of Valencia, born about 1430 and died in 1500. In «Les Trobes en Lahors de la Verge Maria» (said to be the first book printed in Spain), reedited by Francisco Marti Grajales (Valencia, 1894) on p. 22 of his introduction, the editor says that a MS of Corella existed in a private library, and gives a list of contents, which include all the pieces in the Trinity MS. I do not think that they have ever been printed, and I rather doubt if they are worth printing. But you may like to have this identification. It has puzzled me for some time, and I am glad to have found the author.

Yours sincerely

llada del còdex que ens ocupa, tot i que amb algun petit defalliment, la qual cosa en justifica una nova redacció, afegint-hi les notes aïllades que des de 1927 l'han enriquit des d'una perspectiva interna i externa, així com, és clar, les nostres aportacions personals.

Aquest còdex va ser copiat per Lluís Palau, notari de Tortosa, segons ens informa el seu fill en dues notes posades a les guardes: «liber iste de manu patris mei scriptum, cuius anima in pace requiescant» i «liber iste fuit scriptum de manu patris mei, quondam Ludovici Palau, notarii civitatis Dertuse, cuius anima et omnium fidelium defunctorum in pace requiescant. Amen». A la part baixa de la pàgina hi ha esborrat un número romà, que no es llig, a sota del qual posa XVI. A partir de la primera referència de Bohigas (1985) en la descripció del manuscrit que va publicar el 1927, Jordi Carbonell (Roís de Corella, 1973: 36) esmenta aquest notari tortosí i, després, Ventura (1978: 113), Cahner (1980: 205-208) i Badia (1991: 197), tots en relació amb aquest còdex. Ventura aclareix llum respecte a aquest personatge amb una dada biogràfica: va ser reu de la Inquisició, junt amb la seua dona, en dues ocasions, en 1489 i en 1514, respectivament. Aquesta idea, l'arreplega Cahner (1980: 207-208), que contextualitza Lluís Palau en un grup de perseguits per la Inquisició, que, precisament, havien estat introductors del castellà en la literatura de terres catalanes. De fet, com ens informa la nota final del còdex, obra de la mà del fill del notari tortosí, aquest tenia un preceptor «de esta hermosa lengua castillana», datada a Venècia el 5 de març del 1511.

El còdex es conserva amb la relligadura antiga, amb posts de fusta i folrat amb cuir, en la biblioteca del Trinity College de Cambridge sota la signatura R. 14. 17, que data del 1716, moment en què es va recatalogar tot el fons de la biblioteca i aquest manuscrit va deixar de tenir la referència antiga B. 7. 3, ratllada en l'interior i substituïda a sota per la que coneixem hui. Per tant, tenim una primera dada per datar la donació del còdex a aquesta biblioteca, realitzada, segons ens informa una nota sota l'*ex-libris* del còdex, per Henricus Puckering, alias Newton Baronettus. Aquest *terminus ante quem* de 1716 està realment molt a prop de l'any real de la donació. Aquest personatge no es tractava de cap investigador, sinó, més aïna, d'un erudit i bibliòfil que es va retirar al Trinity College el 1691 per viure els deu darrers anys fins la seua mort el 1701, o, si més no, part d'aquests. La raó que l'hauria impulsat a aquesta decisió hauria estat el seu enviudament poc anterior al moment d'ingrés: «though not a Fellow, Puckering, recently widowed, resided in College for the whole or part of the last ten years of his life, 1691-1701» (Gaskell, 1980: 84, nota 7). Aquest erudit va tenir accés a una Biblioteca que ell mateix havia fornit una vegada arribat allà. El mateix any en què va ingressar al College com a resident, va donar seixanta-un volums manuscrits. Aquest va significar «the last major

group of manuscripts to reach the Library before the move to the Wren were sixty-one volumes of predominantly modern manuscripts» (Gaskell, 1980: 84). A banda dels seixanta-un volums manuscrits del 1691, James (1900-1904) n'identifica, si més no, dènou més aportats per aquest en una entrega posterior, possiblement junt a un cabdal de 3.359 llibres impresos, que va donar-hi entre 1695 i 1701, any de la seua mort (Gaskell, 1980: 91, nota 4; 141, nota 5; 142, nota 3). Bernard (1697: 101-102) elabora el llistat dels manuscrits donats per Puckering en la primera entrega de 1691, entre els quals trobem el còdex que ens ocupa. Dels seixanta-un manuscrits, només cinc eren dels segles XIV i XV, cinquanta-un dels segles XVI i XVII i cinc de datació incerta (Gaskell, 1980: 234).

En la sort d'aquest manuscrit, ens queda un buit entre 1511 moment en què es trobava en mans del fill de Lluís Palau i 1691 moment en què Henricus Puckering es desprén d'aquest per donar-lo a la biblioteca del Trinity College. No sabem, però, què va ocórrer durant aquests anys amb el còdex ni com va arribar a les mans de Puckering.

«Aquest manuscrit, es compon de 126 folis, distribuïts en sisterns de quatre fulls de paper, enquadrats amb dos de pergamí, de 191 x 136 mil·límetres» (Bohigas, 1985: 38). Aquestes notes descriptives són les que, principalment,[6] ens van dur a parlar de petits defalliments de Bohigas. Després de mesurar el tamany dels folis en diferents parts del còdex, vam comprovar que la mesura real d'aquests es podia xifrar en 190 x 134 mil·límetres. Potser, aquesta dada no és essencial. No obstant això, el que sí que ens sembla una errada de pes és la simplificació que Bohigas va fer de la composició dels quaderns del còdex. Segons la seua descripció, Bohigas va fixar-se només en l'obra corelliana per descriure el manuscrit. És més, només en el *Parlament o collació que aprés de sopar sdevench en cassa de Berenguer Mercader entre alguns hòmens de stat*. Hi ha dos aspectes que ens duen a afirmar tan rotundament la gènesi de l'error de Bohigas: tots els quaderns no estan enquadrats amb pergamí ni tots els quaderns són sexterns. Respecte a aquest darrer punt, només són sexterns els dos que arrepleguen el *Parlament* i els dos darrers que contenen Corella, però n'hi ha deu més que no tenen aquesta estructura. El fet que els dos primers quaderns *corellians* tinguen enquadraments de pergamí i que siguen dos sexterns ens fa pensar que Bohigas no va comprovar tot el volum ni tampoc va

6. Diem «principalment» en tant que hi ha un altre error de pes, denunciat ja per Parramon i Blasco (1989: 79), relatiu a l'atribució dels poemes «Quant més amau» i «L'esplet d'amor» a Roís de Corella, ja que Bohigas diu que manquen en l'edició de Miquel i Planas. Parramon fa veure irònicament que confondre un poema de March amb un de Corella és greu, però més ho és si aqueix poema havia estat editat a la col·lecció «ENC» pel causant mateix de l'error (March 1952-1959).

fixar-se en el primer quadern que arreplega composicions, que es tracta d'un octern, sinó que va anar directament als primers quaderns que contenien l'obra de Corella i va sistematitzar la descripció erròniament.

És cert que alguns dels quaderns del còdex estan protegits per un enquadrament en pergamí que denota luxe i cura en l'enquadernació a què semblava estar destinat el conjunt de quaderns copiats per Lluís Palau. Si només hagués sigut de pergamí el bifoli exterior, podria no estar tan clar l'objectiu últim del volum, però la presència del bifoli intern sembla decisiva. No obstant això, aquests quaderns que anaven indefugiblement junts i amb intenció de formar un volum d'obres corellianes, en el moment en què es va decidir la seua enquadernació, van rebre l'afegiment d'unes guardes i d'uns altres quaderns amb un paper diferent, amb una composició regular i també distinta a la dels quaderns *corellians* i sense aquests enquadraments.

Respecte a la lletra amb què està escrit el còdex, Badia (1991: 197-198) desenvolupa i ofereix una importància molt major a la breu referència de Bohigas (1985: 38): «la lletra de Lluís Palau és molt influïda per la cal·ligrafia italiana, i sembla de començaments del s. XVI».

> L'ús de la lletra rodona humanística en manuscrits catalans no em sembla una dada menystenible, però en el nostre cas el vehicle escriptori de Lluís Palau propicia una operació cultural del major interés: les obres vulgars copiades (gairebé totes de Corella) acompanyen quatre opuscles llatins de naturalesa humanística pròpiament dita, semblants als que trobem en molts còdexs conservats en diverses biblioteques de la Península, consultats pels estudiosos de la difusió de l'obra de Petrarca, Leonardo Bruni i d'altres escriptors italians dels segles XIV-XV, del grup dels més conspicus cultivadors de les *humanae litterae* (Badia, 1991: 198).

En aquesta línia, Badia (1991: 199-203) es recrea en un ampli comentari de les peces llatines del còdex, que n'omplin el primer quadern aprofitat: els quatre textos són composicions d'una certa rellevància retòrica, que s'erigirien com a models exemplars. Pot ser aquesta la seua funció dins el còdex, al mateix nivell, però amb matisos, que el que ocorre amb la presència de tractats poètics en el *Cançoneret de Ripoll* (Badia, 1983).

Tot i que Bohigas (1985) supera James (1900-1904), pel que fa a la conformació física del volum obvia la informació aportada pel catalogador anglés. Bohigas enumera les obres del còdex i n'aporta la paginació. No obstant això, no fa cap referència als quaderns en relació amb les obres contingudes. Sí que en feia una errònia quant a la composició material de bifolis que no podem entendre, ja que James (1900-1904: II, 302) ja aportava el següent material: «*Collation*: a^8 blank //1^{16} (1, 8, 9, 16 vellum) 2^{12} (1, 6, 7, 12 vellum) 3^{12} 4^{10} 5^{14}

6^{12} 7^{12} //. The rest later paper». Tot i no estar completa la informació, sí que era suficient perquè Bohigas advertís el seu defalliment: la pretesa regularització en la conformació dels quaderns. La col·lació del manuscrit, de manera abreujada, ha de ser la següent:

$$a^{8}\ b^{16}\ c^{12}\ d^{12}\ e^{10}\ f^{14}\ g^{12}\ h^{12}\ i^{8-2}\ j^{8}\ k^{8}\ l^{8}\ ll^{8}.$$

Paga la pena que en la proposta descriptiva que en realitzem incloguem també la presència o no de filigranes i, si més no, una suscinta referència al tipus, ja que, donat que es tracta d'un volum *in quarto* i es troben al bell mig dels bifolis, no es poden extraure de manera exacta. Hauríem d'aguardar a una nova enquadernació del volum –poc probable, per un estat tan bo com aquell en què es troba, tot i ser l'original– i tenir la sort d'assabentar-nos-en, com, de fet, li va ocórrer a Jaume Turró (1992) amb el *Jardinet d'orats*. Per a les filigranes, fem servir lletres majúscules com a referència, per comprovar la presència d'aquestes en la conformació concreta dels quaderns. Pel que fa a les referències als folis, seguim la numeració global del còdex. Tot plegat, el resultat n'és el següent:

a) 1r quadern, ff. I-VIII, quatern.

i	A
ii	-
iii	B
iv	A
v	A
vi	B
vii	-
viii	A

b) 2n quaderns, ff. 1-16, octern.

1	pergamí
2	C
3	-
4	-
5	C
6	-
7	C
8	pergamí
9	pergamí
10	C

11 -
12 C
13 -
14 -
15 C
16 pergamí

c) 3r quadern, ff. 17-28, sextern, amb reclam en el foli 28v.

17 pergamí
18 D
19 -
20 -
21 D
22 pergamí
23 pergamí
24 D
25 -
26 -
27 D
28 pergamí

d) 4t quadern, ff. 29-40, sextern.

29 pergamí
30 E
31 -
32 E
33 -
34 pergamí
35 pergamí
36 -
37 E
38 -
39 E
40 pergamí

e) 5é quadern, ff. 41-50, quintern.

41 pergamí
42 -
43 F
44 G
45 pergamí
46 pergamí
47 G

48 F
49 -
50 pergamí

f) 6é quadern, ff. 51-64, heptern.

51 pergamí
52 C
53 -
54 C
55 -
56 -
57 pergamí
58 pergamí
59 -
60 -
61 C
62 -
63 C
64 pergamí

g) 7é quadern, ff. 65-76, sextern, amb reclam en el foli 76*v*.

65 pergamí
66 -
67 -
68 -
69 H
70 pergamí
71 pergamí
72 H
73 -
74 -
75 -
76 pergamí

h) 8é quadern, ff. 77-88, sextern.

77 pergamí
78 -
79 -
80 -
81 C
82 pergamí
83 pergamí
84 C

85 -
86 -
87 -
88 pergamí

i) 9é quadern, ff. 89-94, quatern, amb dos folis arrancats al final del quadern.

89 I
90 -
91 I
92 -
93 -
94 I
X^1 -
X^2 I (tot i que hi manca, hi ha un centímetre aproximadament que ens permet de veure que és la mateixa filigrana que ens els casos anteriors. La supressió d'aquest foli i de l'anterior s'ha fet de manera molt neta).

j) 10é quadern, ff. 95-102, quatern.

95 A
96 -
97 B
98 A
99 A
100 B
101 -
102 A

k) 11é quadern, ff. 103-110, quatern.

103 B
104 A
105 B
106 A
107 A
108 B
109 A
110 B

l) 12é quadern, ff. 111-118, quatern.

111 A
112 B
113 -

114 A
115 A
116 -
117 B
118 A

ll)13é quadern, ff. 119-126, quatern.

119 B
120 A
121 A
122 B
123 B
124 A
125 A
126 B

La composició dels quaderns no ha estat alterada, a excepció de l'eliminació de dos folis, com podem comprovar per la sistematicitat de la distribució de les filigranes, ja que l'enquadernació n'és l'originària. Les filigranes A i B només apareixen en cinc dels sis quaderns de paper posterior –afegits en l'enquadernació–, les guardes del començament i els quatre darrers, sempre combinades i sense que entre en joc cap altre paper amb una filigrana diferent. A és una balança amb una estrela de sis puntes en l'extrem superior, molt semblant a un asterisc buit, mentre que B és la combinació de dos triangles equilàters, un dins l'altre, sense les bases i el triangle interior invertit. La filigrana que hem anomenat C i que pertany al paper del quadern amb composicions en llatí és una estrela de cinc puntes dins una circumferència, amb tots els vèrtexs en contacte amb aquesta. Es troba en altres dos quaderns –*f* i *h*–, segons la descripció que n'hem fet, també sense combinar amb cap altra. Els quaderns *b* i *f* són tancats temàticament: el primer conté les composicions llatines i el segon el *Triomf de les dones*. El darrer, *h*, però, pertany a un quadern unit per una crida a l'anterior. D i E són dues manifestacions diferents de la filigrana del carro, que apareixen en els quaderns *c* i *d*, respectivament, sense barrejar-se amb cap altra. És interessant el fet que aquests dos quaderns han format parella des d'un inici en tant que tenen una estructura externa totalment paral·lela, que contenen una mateixa obra de Corella –el *Parlament*– i que van units per una crida. A més a més, el carro no torna a aparéixer al llarg del còdex. Els casos de F i G són dues filigranes que es combinen en el quadern *e*, que només apareixen en un bifoli cadascuna i que no hem pogut identificar. H és la filigrana corresponent al paper del quadern *g* –el penúltim que conté obres de Corella– i es tracta d'una variant de les ulleres. Per últim, I és la filigrana que caracteritza l'únic dels quaterns de paper posterior que fuig de la norma A-B. Es tracta del pri-

mer quadern que trobem a continuació de l'obra de Corella, que conté el goig de lletra del segle XVI. Aquesta darrera filigrana és una campana.

Els set quaderns escrits de manera independent per Lluís Palau, però destinats a conformar un mateix volum, tenen una caixa d'escriptura delimitada amb punta de plom, més marcada en els folis de pergamí, que mesura 170 x 100 mil·límetres. La resta de quaderns afegits en l'enquadernació definitiva –donat que estaven destinats a futures incorporacions, però que no havien estat confeccionats per a unes composicions determinades–, no tenen aquest tipus de preparació prèvia a la còpia. Pel que fa a la numeració, aquesta és posterior a la supressió de dos folis del nové quadern.

En la taula, que trobem en les guardes, se'ns descriu el contingut del còdex, amb una referència pormenoritzada a les obres escrites en llatí i únicament al *Parlament* pel que fa a les peces corellianes:

> In hoc volumine continentur
> Controversia inter Hannibalem, Scipionem et Alexandrum, de praesidentia apud inferos
> Oratio ad Altonium regem habita per Jo. S.
> Epistola Leonardi Areteni de morte Otonis
> Epistolae tres patricii
> Pa<r>lament o Collació que aprés de sopar sdevench en cassa de Berenguer Mercader entre alguns hòmens de stat.

Tant Pryme, el 1849, com James (1900-1904) no ens informen molt més del que diu aquesta taula. Pryme hi afig un generalitzador *formata varia [cum notis]*, mentre que James (1900-1904: II, 302) es refereix a les obres corellianes així: «It contains a great deal of verse-translation of the *Heroidae* of Ovid (apparently), and imaginery letters (in prose) between such persons as Jason and Medea».

1. ff. 1r-4v *De presidencia sedendi controversia inter Anibalem, Alexandrum et Scipionem apud infero*, de Giovanni Aurispa.[7]

2. ff. 5r-6r *Oratio ad Alfonsum regem habita per Jo. S.*[8]

---

7. El títol va encapçalat per la dedicatòria: «Ad Babtistam Capud de Ferro, pretorem Bononie de Greco in Latinum». Aquest primer text del nostre còdex és una versió llatina del dotzé dels *Diàlegs dels morts de Llucià*. Per a més informació documental d'aquesta obra, vegeu Badia, 1991: 199 i 202, notes 15 i 16 i Villar, 1995: 249. Aquestes dues referències, en general, són fonamentals per a qualsevol intent d'apropament a aquestes obres. L'obra de Villar compta, a més a més, amb un índex pormenoritzat utilíssim per a la consulta d'una obra com la que ens presenta.

8. La forma *Altonium*, que apareix a la taula del manuscrit, és també la lectura originària del títol de la composició, que comença al foli 5r, tot i que està corregit a sobre.

3. ff. 6v-9r *Epístola Leonardi Aretini de morte Otonis.*

4. ff. 9v-10v Epistolae Patricii.

[11r-16v en blanc, tot i que el *verso* d'aquest darrer foli té alguna *probatio calami*]

5. ff. 17r-38v *Parlament o collació que aprés de sopar sdevench en cassa de Berenguer Mercader entre alguns hòmens de stat*, de Roís de Corella.[9]

6. f. 39r *Si·l ferro calt refreda la mà casta*, poema de Roís de Corella.[10]

7. f. 39v *Per mitigar l'enuig gran del stiu*, poema-demanda de Bernat Fenollar.[11]

---

9. Tant en aquest cas com en *Lo johí de Paris* sembla que, tot i la possibilitat d'un joc literari en què participaven més d'un autor de la València del segle XV, la redacció definitiva global era de Joan Roís de Corella per motius, principalment, d'unitat estilística. Aquesta peça apareix també en un altre testimoni manuscrit: el *Cançoner de Maians* (ff. 75r-91r). Les úniques edicions crítiques, ambdues a partir del *Cançoner de Maians*, són la de Miquel i Planas (Roís de Corella, 1913: 231-275) i la d'Almiñana Vallés (Roís de Corella, 1984-1985, II: 736-759), cas aquest darrer poc fiable respecte als criteris filològics en tant que es tracta d'una edició concebuda dins un context secessionista valencià. No obstant això, donat que aquestes són les úniques edicions crítiques de gairebé tota l'obra de Corella, seran a les que remetrem. Únicament en casos d'edició crítica d'obres concretes i de manca d'edició crítica, tindrem en compte edicions no crítiques, com és el cas de Roís de Corella, 1973, en la qual Jordi Carbonell, tot i recórrer al manuscrit de Cambridge, edita, principalment seguint l'edició de Miquel i Planas.

10. És la composició d'autor de Roís de Corella amb més testimonis manuscrits: *Jardinet d'orats* (ff. 143v-144r), *Cançoner de Maians* (135v-136r) i *Cançoner de París* (O[6]) (f. 176r), a banda d'aquest *Còdex de Cambridge*. Està editat en Roís de Corella, 1913: 415-416 i 1984-195, II: 823-824.

11. L'únic manuscrit en què apareix aquest poema és el que ens ocupa ara; no obstant això, no es pot parlar d'*unicum* en tant que és present en dues edicions antigues de l'obra d'Ausiàs March, en qualitat de poema-demanda adreçada a aquest: es tracta de les edicions *d* (f. 140v) (Valladolid 1555) i *e* (f. 138r) (Barcelona 1560), segons l'edició de Pagès (March, 1991). Sols una de les dues edicions canòniques per excel·lència d'Ausiàs conté aquest poema de Fenollar, que forma parella amb la resposta de March i una altra, de Rodrigo Díez: March, 1991, II: 322-324. Bohigas (March, 1959, V: 134-135), per una altra banda, només edita la resposta d'Ausiàs. Tots tres poemes apareixen sota el número 126, segons la classificació cronològica de Pagès en March, 1991, així com en March, 1952-1959, tot i que en aquest darrer només es tracta de la composició marquiana. Els grans problemes –salvables, per una altra banda– per a l'edició de l'obra completa de Bernat Fenollar és la seua dispersió i el fet «que això suposaria alhora l'edició parcial d'una dotzena llarga de contemporanis seus, amb els quals es relacionà literàriament de maneres diverses» (Parramon i Blasco, 1989: 77). Els poemes-demanda de Fenollar d'aquest còdex en concret en són un bon exemple. En relació a l'edició de les seues obres, curiosament durant la celebració d'aquest con-

8. f. 39v *Quant més amau tant més temor teniu*, resposta d'Ausiàs March a la demanda anterior de Fenollar, considerada incompleta per Bohigas (1985: 40).[12]

9. ff.40r-40v *L'esplet d'amor ab basques lo colliu*, poema anònim de resposta a la demanda de Bernat Fenollar. *Unicum*.[13]

10. ff. 41r-49v *Scriu una dona, la qual hà nom Veritat, la present letra a les altres dones, mostrant elles ser més perfetes que·ls hòmens* [=*Triomf de les dones*].[14]

11. f. 50r *Si·n lo mal temps la serena bé canta*, cobla esparsa de Roís de Corella.[15]

12. f. 50r *Des què perdí a vós, déu de ma vida*, cobla esparsa de Roís de Corella. *Unicum*.[16]

13. ff. 50r-50v *No fón tan gran dels juheus la temor*, poema de dues cobles i tornada de Roís de Corella.[17]

---

grés, el 24 d'octubre de 1997, es defensa la tesi doctoral de Marinela Garcia Sempere, de la Universitat d'Alacant, dirigida pel Dr. Rafael Alemany, que estudia i edita la *Istòria de la passió*, de Bernat Fenollar i Pere Martines, i la *Contemplació a Jesús crucificat*, de Bernat Fenollar i Joan Escrivà.

12. Vegeu les notes 6 i 11 d'aquest treball. Aquest és l'únic manuscrit que la transmet, ja que en els cançoners marquians no apareix, tot i que sí que ho fa en les dues edicions antigues esmentades en la nota anterior, *d* i *e*, a continuació de la demanda de Fenollar i formant parella en totes dues amb una altra resposta de Rodrigo Diez a aquell mateix poema. És evident que aquest manuscrit és fonamental per a una edició de les obres d'Ausiàs March.

13. Vegeu les notes 6, 11 i 12 d'aquest treball. Està editat únicament en Parramon i Blasco, 1989: 81-82. Aquest crític assenyala que aquesta és la resposta més extensa al poema-demanda de Fenollar. És significatiu que d'un total de tres respostes conservades i conegudes, dues d'aquestes es posen tot seguit de la demanda de Fenollar. La primera es tracta del ja conegut poema d'Ausiàs March, de dues cobles, i la segona d'aquest anònim que tractem ara, de quatre cobles i tornada, junt a una de Rodrigo Diez de tres cobles. Aquesta abundosa presència de respostes a la demanda de Fenollar, ens incita a «suposar que la cobla de Fenollar fos en realitat una «circular» adreçada a diversos poetes perquè cadascú la contestés a la seva manera, i que entre moltes possibles respostes només se n'han conservat aquestes tres» (Parramon i Blasco, 1989: 78).

14. L'altre manuscrit en què apareix és el *Cançoner de Maians* (ff. 40r-45v). A banda de Roís de Corella, 1913: 131-146 i 1984-1985, II: 687-694, hi ha una edició crítica molt recent realitzada per Tomàs Martínez (1996), que segueix els criteris de Lola Badia (1991).

15. Aquesta esparsa apareix també en el *Cançoner de Maians* (f. 140v) i ha estat editada en Roís de Corella, 1913: 427 i 1984-1985, II: 832.

16. Les úniques edicions que contenen una utilització del *Còdex de Cambridge* són la de Jordi Carbonell (Roís de Corella, 1973) i la de Tomàs Martínez (Roís de Corella, 1994), tot i que no són edicions crítiques. Només la primera d'aquestes arreplega aquest poema (Roís de Corella, 1973: 61)

17. Els dos manuscrits en què ens ha pervingut aquesta composició presenten, respectiva-

14. f.50v *Del jorn que us viu d'altra gens no·m pot plaure. Unicum.*[18]

15. ff. 51r-68v *Scriu Medea a les dones la ingratitud e desconexenca de Jàson, per dar-los exemple de honestament viure.*[19]

16. ff. 69r-74r *Rahonament de Thelamó e de Ulixes en lo setge de Troya davant Agamènon, aprés mort de Achiles sobre les sues armes.*[20]

17. ff. 74v-76v *Letra fengida que Achilles scriu a Polícena en lo setge de Troya, aprés mort Èctor.*[21]

18. ff. 76v-85r *Plant dolorós de la reyna Ècuba rahonant la mort de Príam, la de Polícena e de Astíanactes.*[22]

[La composició anterior acaba a meitat del foli 85r, que, junt al 85v estan en blanc]

---

ment, un problema, que ens ha de dur a triar entre dues alternatives. Mentre que en el *Còdex de Maians* (ff. 142r-142v) manca la segona cobla, en el *Còdex de Cambridge*, que descrivim ara, les tres estrofes duen a sobre el qualificatiu d'*esparsa*. A més a més, Bohigas (1985: 40) i Carbonell (Roís de Corella, 1973) hi aporten diferents lectures. El primer s'inclina per pensar que el manuscrit del Trinity College té una cobla més, o sia, que és el mateix poema, mentre que Carbonell edita l'estrofa *afegida* com una cobla esparsa i deixa la composició tal i com apareix en el manuscrit de la Biblioteca Universitària de València. Hi ha dues raons fonamentals que ens duen a mirar amb millors ulls sense descartar l'altra lectura l'opció de Bohigas: la coherència del poema amb una lectura de les tres estrofes unides i la tornada i, en segon lloc, el fet que l'apel·latiu *esparsa* no és definitiu, ja que les dues cobles que tots dos crítics han admés que formen part d'un mateix poema també el duien. Així, aquest poema apareix editat sense la segona cobla en Roís de Corella, 1913: 432 i 1984-1985: 835. Aquella segona estrofa, l'edita Jordi Carbonell únicament (Roís de Corella, 1973: 61), tot i que com a esparsa independent del poema en qüestió.

18. Aquest poema apareix editat únicament en Roís de Corella, 1973: 61, tot i que es tracta d'una actualització i no pròpiament una edició crítica.

19. Apareix també en el *Cançoner de Maians* (ff. 64r-75r) i editada en Roís de Corella, 1913: 201-230 i 1984-1985, II: 720-735.

20. Ens han arribat tres testimonis manuscrits d'aquesta composició: a banda del *Còdex de Cambridge*, es troba en el *Cançoner de Maians* (ff. 1r-4r) i en el *Cançoner del marqués de Barberà* (140r-145r), aquest darrer amb moltes variants importants. Apareix editat en Roís de Corella, 1913: 1-11 i 1984-1985, II: 625-629.

21. Els altres testimonis manuscrits són el *Cançoner de Maians* (ff. 91v-92v) i el *Cançoner del marqués de Barberà* (138r-140r). S'ha editat en Roís de Corella, 1913: 277-282 i 1984-1985, II: 760-762.

22. Trobem també aquesta composició en el *Cançoner de Maians* (ff. 4r-8r), editada en Roís de Corella, 1913: 13-27 i 1984-1985, II: 630-637.

19. ff. 86r-88r *Lletra consolatòria*, tot i que, així com els poemes, intitulada. *Unicum*.[23]

20. f. 88v *[Si] vostres ulls se fossen refermats*. Anònim. *Unicum*.[24]

21. f. 88v *Al bé que vull més que ma vida*, composició de Bernat Fenollar feta amb tres quartetes octosil·làbiques, «que semblen ésser la resposta als anteriors versos» (Bohigas, 1985: 41), a la composició numerada com a 19. *Unicum*.[25]

22. ff. 89r-90v *Los set goigs celestials de la gloriosa verge Maria*, copiat per una mà diferent a la de Lluís Palau, del XVI, en el primer quadern afegit en l'enquadernació, de paper més modern. *Unicum*.

[ff. 92r-120r estan en blanc, ja que es tractaria de quaderns regulars destinats a la incorporació de nous textos]

[ff. 120v-126r excepte 121r, que està en blanc, arrepleguen composicions i notes en llatí –tot i que Bohigas no l'esmenta–, italià, castellà i català, de mà del fill de Lluís Palau. Únicament estan en català els folis 120v, 122r i 123v.

La còpia es va realitzar sobre quaderns solts, possiblement destinats a formar un volum, tot i que adaptant l'extensió a les obres contingudes. Així, el primer quadern, que conté obres llatines, un octern, està en blanc a partir de la meitat del f. 10v, per la qual cosa deixa més de sis folis lliures, que podrien haver-se emplenat amb noves composicions que acompliren aquest valor retoricoexemplar. El *Parlament* es va copiar en dos quaderns idèntics, dos sexterns, units per un reclam. El següent quadern arreplega el *Triomf de les dones*, de manera independent, retallant l'extensió física –és un quintern– per la llargària pròpia de l'obra que conté. Si bé el primer quadern preparat per Lluís Palau i el que conté el *Triomf de les dones* són independents i els dos que inclouen el *Parlament* van units entre si per l'obra i per un reclam, els tres últims que contenen obres de Corella presenten una unitat clara, ja que els límits de les obres i dels quaderns deixen de coincidir –a més a més, encara que entre el primer i el segon d'aquests no hi ha reclam, entre el segon i el tercer sí que n'hi ha. Respecte a la inclusió d'obres en vers,

---

23. Bohigas llança la hipòtesi que es pogués tractar de la *Letre de Amor* esmentada en la taula del *Jardinet d'orats*, però desapareguda hui.

24. Editat únicament en Parramon i Blasco, 1989: 83.

25. Editat únicament en Parramon i Blasco, 1989: 83, sorprenentment no com a tres quartetes octosil·làbiques, sinó com a dues cobles únicament, segons es desprén de la numeració en romans: una de quatre versos i una de vuit.

aquesta segueix un mecanisme similar al del *Cançoner de Maians*, que localitza la poesia al final, encara que ací no a nivell del volum complet. Després de la còpia del *Parlament* en el primer grup de quaderns corellians, al final del que conté el *Triomf de les dones* i en els últims folis del tercer grup de quaderns, es transcriuen obres en vers, així com la *Lletra consolatòria*. Aquestes composicions, per la brevetat, s'adapten més fàcilment a aquesta tasca pragmàtica.

El fill de Lluís Palau diu a les guardes del volum que aquest llibre va estar escrit de mà de son pare, però en cap moment en parla de la confecció física. El còdex és anterior al 1511, però, potser, la còpia dels quaderns protegits per folis de pergamí es va realitzar prou abans. La confecció del volum sembla respondre a dues maneres d'actuar diferents, la qual cosa ens faria pensar en un Lluís Palau que copiàs uns quaderns segons li arribava a les mans el material, adaptant llur composició a la matèria interior, i que els preparàs amb enquadraments de pergamí. Aquest compilador aguardaria a tenir-ne més material copiat per confeccionar el volum definitiu. No obstant això, per les raons que foren, aquests quaderns no van créixer i van estar enquadernats amb l'afegiment d'un quadern per a les guardes i cinc més al final, per a completar el volum, d'un paper més modern i d'inferior qualitat. Els sis quaderns afegits són quaterns. Es passa d'una composició irregular per quaderns, que s'adapten al contingut, anterior a l'enquadernació, a un afegiment de quaderns regulars destinats a copiar noves composicions que pogueren aparéixer. Fins a quin punt el compilador originari, després d'haver cuidat tant la composició dels primers quaderns, hauria conformat un volum definitiu amb quaderns de paper d'inferior qualitat –i més modern, recordem-ho– i obviant una tècnica com era l'enquadrament en pergamí, que havia elaborat tan minuciosament en els quaderns anteriors? I, a més d'això, què ens podria fer pensar el fet que la mà de Lluís Palau no aparegués al volum ja enquadernat, excepte en els quaderns copiats per ell mateix, i que sí que ho fes la de son fill, que, fins i tot, va afegir-hi composicions de la seua mà? Possiblement, que el responsable de l'enquadernació i de l'afegiment dels cinc quaderns no va ser Lluís Palau, sinó el seu fill.

Per últim, la composició interna del *Còdex de Cambridge* també resulta coherent. Un repàs al volum evidencia que el criteri que ha marcat el procés selectiu de còpia és la reproducció d'obres –principalment en prosa– de Roís de Corella. Així, dels set quaderns confeccionats i/o copiats per Lluís Palau, sis contenen obres de Corella. És molt significatiu que les composicions en prosa siguen totes de temàtica mitològica, a excepció del *Triomf de les dones* i d'una breu carta intitulada *Lletra consolatòria*. En aquest sentit, les composicions en llengua llatina que ocupen el primer quadern són coherents, en tant que signifiquen una sèrie de models exemplars des d'una perspectiva retòrica. Les obres en prosa de Corella són, a banda de l'obra col·lectiva del *Parlament*

de to boccaccesc, majorment cartes –les composicions llatines 3 i 4 arrepleguen quatre epístoles–, junt a les quals trobem una *disputatio* el *Rahonament de Thelamó e de Ulixes en lo setge de Troya*, respecte a la qual cosa s'ha de tenir en compte la composició llatina 1 i, per últim, un *planctus* –el *Plant dolorós de la reyna Ècuba*. En certa manera, la figura de Corella, la seua autoria sembla la raó de ser d'aquesta compilació.

BIBLIOGRAFIA

ALMIÑANA VALLÉS, Josep (ed.) (1984-1985): Roís de Corella, Joan: *Obres de Joan Roiç de Corella*, 2 vols, Del Cénia al Segura, València.

BADIA, Lola (1991): «El 'Plany dolorós de la reina Hècuba' de Joan Roís de Corella. Restauracions i contextos», en *Miscel·lània Joan Fuster. Estudis de Llengua i Literatura*, III, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, pp. 195-23.

— (ed.) (1983): *Poesia catalana del s. XIV: edició i estudi del* Cançoneret de Ripoll, Quaderns Crema, Barcelona.

BERNARD, E. (1697): *Catalogi librorum manuscriptorum Angliae et Hiberniae in unum collecti cum indice alphabetico*, Oxford.

BOHIGAS, Pere (ed.) (1952-1959): March, Ausiàs: *Poesies*, 5 vols., Barcino Barcelona, («ENC», 71-73, 77 i 86).

— (1985): *Sobre manuscrits i biblioteques*, Curial Edicions Catalanes-Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona.

CAHNER, Max (1980): «Llengua i societat en el pas del segle XV al XVI. Contribucions a l'estudi de la penetració del castellà als Països Catalans», en *Actes del Cinquè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, pp. 83-255.

GASKELL, Philip (1980): *Trinity College Library: the First 150 Years*, Cambridge University Press, Cambridge.

GUTIÉRREZ DEL CAÑO, Marcelino (1913): *Catálogo de los manuscritos existentes en la Biblioteca Universitaria de Valencia*, 3 vols., Librería Maraguat, València.

JAMES, Montague Rhodes (1900-1904): *The Western Manuscripts in the Library of Trinity College, Cambridge. A Descriptive Catalogue*, 4 vols., Cambridge University Press, Cambridge.

MARTÍ, Sadurní (ed.) (1996): *Cançoner del Marquès de Barberà (Biblioteca del Monestir de Montserrat, ms. 992)*, en Lola Badia *et al.*, *Els cançoners catalans medievals: concordances*, vol. 9, Bellaterra, Fundació «La Caixa»-Seminari de Filologia i Informàtica [edición en microficha].

— (en premsa): «El Cançoner del marquès de Barberà (*S*^{1} / *BM1*): estudi codicològic», *Boletín Bibliográfico de la Asociación Hispánica de Literatura Medieval*, 11.

MARTÍNEZ, Tomàs (1996): «Per a una interpretació del «Triümfo de les dones», de Roís de Corella: claus ecdòtiques i literàries», en *Estudis de Llengua i Literatura Catalanes*, XXXII (*Miscel·lània Germà Colón*, 6), pp. 37-69.

MARTOS, Josep Lluís (en premsa): «El *Jardinet d'orats* (BUB MS 151), el *Cançoner de Maians* (BUV MS 728) y el *Còdex de Cambridge* (TCC R. 14. 17) a través de la obra de Roís de Corella», en *Spanish* Cancioneros: *Methods ans Problems*, ed. Dorothy S. Severin, Queen Mary and Westfield College, Londres.

MASSÓ I TORRENTS, Jaume (1932): *Repertori de l'antiga literatura catalana: la poesia*, I, Editorial Alpha, Barcelona.

MIQUEL I PLANAS, Ramon (ed.) (1973): Roís de Corella, Joan: *Obres de J. Roiç de Corella*, Barcelona.

ONTALVILLE, L. d' (=Pasqual Boronat) (1897): «Mossen Roiç de Corella, ensaig critich», *Revista de Catalunya*, 1, pp. 113-18, 116-73, 193-04 i 249-61.

PAGÈS, Amadeu (ed.) (1991): March, Ausiàs: *Les obres d'Ausiàs March*, 2 vols., Generalitat Valenciana, València.

PARRAMON I BLASCO, Jordi (1989): «Dos anònims relacionats amb Bernat Fenollar», en *Miscel·lània Joan Fuster. Estudis de llengua i literatura*, I, ed. Antoni Ferrando i Albert G. Hauf, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, pp. 77-83.

ROÍS DE CORELLA, Joan (1973): Roís de Corella, Joan: *Obres completes, I. Obra profana*, ed. Jordi Carbonell, Albatros Edicions, València.

— (1994): *Rims i proses*, ed. Tomàs Martínez, Edicions 62, Barcelona [El Garbell, 45].

TORRENTS MASSÓ, Jaume (1913-1914): «Bibliografia dels antichs poetes catalans», *Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans*, 5, pp. 1-176.

TURRÓ, Jaume (1992): «El MS. 151 de la Biblioteca Universitària de Barcelona (*Jardinet d'orats*): descripció i estudi codicològic», *Boletín Bibliográfico de la Asociación Hispánica de Literatura Medieval*, 6/1, pp. 1-55.

VENTURA, Jordi (1978): *Inquisició espanyola i cultura renaixentista al País Valencià*, Tres i Quatre, València.

XIMENO PRESBÍTERO, Vicente (1747): *Escritores del Reyno de Valencia, chronologicamente ordenados desde el año m.cc.xxxviii. de la christiana conquista de la misma ciudad, hasta el de m.dcc.xlvii*, Joseph Estevan Dolz, València.